

Zamojska, Dorota

Nabytki Archiwum PAN w roku 2003

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 49/2, 133-138

2004

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Dorota Zamojska
Archiwum PAN
Warszawa

NABYTKI ARCHIWUM PAN W ROKU 2003

Od wielu już lat zbiory Archiwum PAN wzbogacane są wyłącznie drogą darowizn prywatnych lub przekazywania akt przez placówki PAN, czasem również inne instytucje naukowe. W minionym roku zbiory Archiwum poszerzyły się tą drogą o 14,88 mb akt, pochodzących z prywatnych kolekcji ludzi nauki.

Do najcenniejszych chyba zaliczyć należy obszerną (ok. 2,80 mb) spuściznę prof. **Tadeusza Korzybskiego (1906–2002)**, pioniera w dziedzinie nauki o antybiotykach w Polsce i współtwórcy pierwszych polskich wytwórni tych leków. Jego spuścizna (sygnatura w zbiorach A PAN III-385) pozwala prześledzić drogę formacji naukowej tego wybitnego badacza. Znalazły się tu fotografie i notatki z okresu studiów i pracy w Klinice Lekarskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego (1926–1936), w tym materiały Akademickiego Koła Przyjaciół Czechosłowacji w Krakowie, korespondencja z rodziną, dokumenty osobiste, dyplomy i świadectwa. Szczególnie cenną grupę tworzą materiały z okresu II wojny światowej. Prof. Korzybski spędził ten okres we Lwowie, gdzie współpracował z prof. J. Parnasem. Stąd też w spuściznie znalazły się zapisy stenograficzne i notatki z wykładów prof. J. Parnasa z zakresu biochemii (1940), korespondencja, nadbitki jego prac oraz relacja z pobytu w Kijowie w 1939r. na zaproszenie władz sowieckich. Zachowały się również notatki do wykładów prof. T. Korzybskiego z zakresu chemii fizycznej, biologicznej i fizjologicznej (1940–1945),

a także maszynopisy prac, np. *Nowa metoda preparatyki glikogenu bez użycia silnych zasad lub kwasów* (współaut. Zuzanna Kowszyk, 1940), *Najprostsza metoda racjonalnego odżywiania* (1942), *Preparatyka penicyliny z jednego litra bulionu – Ekstrakcja eterem i reekstrakcja do wodnego roztworu* (ok. 1940), *Wapń w serowatych gruźliczych zmianach. Doniesienie tymczasowe* (Tubinstytut Lwów, 1945), *Niezwykłe osiągnięcia niezwyklej współpracy (z chemicznych badań nad penicyliną)* (1945).

Wśród materiałów powojennych uwagę zwracają protokoły posiedzeń, korespondencja i sprawozdania Rady Naukowej Instytutu Przemysłu Farmaceutycznego, bogata dokumentacja dotycząca uruchomienia wytwórni w Tarchominie, materiały szkoleń w zakresie nauki o antybiotykach, przeprowadzanych dla przyszłych pracowników przemysłu farmaceutycznego. Wiele ciekawych informacji zawiera również korespondencja z okresu stażu w USA (1946–1947).

Bogato udokumentowana jest działalność prof. Korzybskiego na forum PAN, zarówno w ramach Wydziału Nauk Medycznych, jak i w komitetach (np. Komitecie Biochemii i Biofizyki PAN, Komitecie Terminologii PAN). Zwracają tu uwagę materiały dotyczące systematyki nauki, popularyzacji wiedzy i terminologii naukowej, jak również listy otwarte do władz PAN i władz państwowych.

Zainteresowania problemami życia społecznego i politycznego Polski lat 80-tych i opinie prof. Korzybskiego w tej dziedzinie udokumentowane są przez obszerną kolekcję wycinków prasowych (adnotowanych), własnych notatek i artykułów polemicznych.

Sylwetkę uczonego uzupełniają materiały dotyczące działalności w harcerstwie w latach 1915–1923 oraz materiały autobiograficzne: dziennik z lat 1947–1949, *Zarys autobiograficzny, Myśli, przeżycia i zdarzenia mego bardzo długiego życia, luźne wspomnienia i notatki z lektur*. Ciekawe światło rzucają nań również dokumenty związane z ustanowieniem fundacji na rzecz młodzieży szkół średnich w rodzinnej Mławie.

Do spuścizny dołączono kolekcję różnojęzycznych wydań fundamentalnego dzieła T. Korzybskiego i W. Kuryłowicza, *Antybiotyki. Pochodzenie, rodzaje i właściwości* oraz grupę materiałów dotyczących Alfreda Korzybskiego (filozofia nauki), a także drobne dokumenty i druki rodzinne, m. in. związane z Marcelim Mottym.

Nie mniej cenna i równie obszerna (ok. 3,20 mb) jest spuścizna prof. **Gabrieła Brzęka (1908–2002)**, zoologa i historyka zoologii (sygn. III-382). Znalazły się w niej przede wszystkim notatki, bruliony i kolejne wersje prac z zakresu historii zoologii (np. *Historia Polskiego Towarzystwa Zoologicznego, Geneza zoologii w Polsce i jej rozwój do końca XVIII wieku, Historia katedr zoologii w Polsce 1860–1918, Recepcja darwinizmu w Polsce, Muzeum Dzieduszyckich we Lwowie i jego twórca, Udział Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika w rozwoju nauk przyrodniczych w stuletnim okresie swojej działalności, Stacja hydrobiologiczna na Wigrach, Stacja biologiczna w Pińsku, O dwu zgaszonych w 1939 roku ogniskach nauk zoologicznych w Polsce (Lwów i Wilno),*

Udział Polaków w badaniach przyrody Syberii a zwłaszcza Bajkału, Bajkalska szkoła limnologiczna B. Dybowskiego, Syberia jako środowisko życia Polaków i teren przyrodniczych badań), z monumentalną *Historią zoologii w Polsce* na czele. Zachowały się też wczesne prace profesora, np. *Ślimaki lądowe skorupowe* (1929), praca doktorska *Studia nad wioślarkami (cladocera) jeziora Kierskiego, Pojezierze Łęczyńsko-włodawskie jako obiekt badań przyrodniczych* (1934), *Charakterystyka limnologiczna jeziora Góreckiego*.

Wśród materiałów dotyczących historii zoologii szczególnie bogate są te odnoszące się do ośrodka lubelskiego, z którym profesor związał się po II wojnie światowej. Oprócz dokumentacji własnej działalności (programy wykładów i ćwiczeń, notatki o studentach i pracownikach, korespondencja w sprawie nadawania stopni naukowych) znalazły się tu materiały warsztatowe i bruliony do kroniki Wyższej Szkoły Rolniczej i Akademii Rolniczej w Lublinie, wspomnienia, zarysy historyczne dotyczące poszczególnych zakładów i wykładowców.

Szczególne miejsce w twórczości prof. G. Brzęka zajmowała biografistyka. Stąd też spuścizna jego jest istną kopalnią materiałów – notatek, brulionów prac, odpisów źródłowych, fotokopii i fotografii – dotyczących polskich uczonych, m. in. J. Grochmalickiego, A. Jakubskiego, L. Kaufman, K. Kluka, J. Nusbauma-Hilarowicza, H. Raabe. Niezwykle bogata jest dokumentacja dotycząca Benedykta Dybowskiego, któremu prof. Brzęk poświęcił obszerną monografię (jej bruliony i kolejne wersje zachowały się w spuściznie). Obejmuje ona m. in. fotokopie korespondencji z W. Taczanowskim. Zainteresowanie postacią Dybowskiego wpisywało się w nurt zainteresowań dokonaniem naukowymi polskich zesłańców na Syberii – zachował się bogaty materiał warsztatowy do tego tematu, w tym bardzo cenna dokumentacja fotograficzna. Unikalny jest też zbiór fotografii i portretów polskich zoologów i biologów, obejmujący kilkaset pozycji.

Odrębne miejsce w spuściznie prof. G. Brzęka zawierają materiały związane z jego działalnością w środowisku kombatanckim. Oprócz dokumentacji lubelskich ośrodków FJN i ZBOWiD zachował się tu szereg wspomnień samego profesora i innych autorów o działaczach polskiego podziemia, w tym również o osobach związanych z nurtem narodowym (np. materiały dotyczące śledztwa i przewodu sądowego ppłk. Łukasza Cieplińskiego i członków Komendy Głównej WiN, artykuły G. Brzęka (ps. „Dewajtis”), *Wierny przysiędze. O ppłk. Łukaszu Cieplińskim ps. Pług – komendancie IV Komendy Głównej WiN, Pplk. Łukasz Ciepliński ps. „Pług” 1913–1951 (Wspomnienie pośmiertne po 30 latach)*., Ks. Michał Pilipiec i Ks. Jerzy Popiełuszko. *Bohaterowie i męczennicy sprawy polskiej*; Mieczysław Zajac „Celina”, *Płk. Józef Spsychalski ps. „Luty”*; wspomnienia Stanisława Strzembosza-Pieńkowskiego, *Ludzie moich czasów. Na drogach i ścieżkach Armii Krajowej*.

Materiały prof. **Janiny Świętosławskiej-Żółkiewskiej (1910–2003)** (sygn. III-381, ok. 1 mb.) obejmują przede wszystkim dokumentację jej pracy w Instytucie Chemii Przemysłowej i podobnie jak materiały prof. T. Korzybskiego służyć

mogą do odtworzenia pionierskiego okresu polskiego przemysłu chemicznego po II wojnie światowej, budowy jego naukowych fundamentów. Znalazły się tu referaty i prace (np. *Notatka w sprawie zagadnienia wprowadzania metod fizycznych w przemyśle chemicznym*, *Metody fizyczne w analizie chemicznej*, *Spektralna analiza emisyjna*, *Nowoczesny chemik analityk*, *Próby interpretacji katalitycznych procesów kontraktowych*, *Wolne rodniki i atomy*, *Nowe kierunki spektralnej analizy emisyjnej*, *Podstawy spektrochemii*, *Współpraca analityków z technologami*, *Chemia analityczna w nauce i gospodarce narodowej*, *Analityczna spektrometria molekularna*), sprawozdania, korespondencja z współpracownikami oraz opinie o ich dorobku naukowym. Są także prace niepublikowane: *Modernizacja metod analitycznych w Chemicznych Instytutach Przemysłowych*, *stan i prognozy rozwojowe chemii analitycznej w Polsce*, *Laboratoria Środowiskowe Aparatury Chemicznej*, *Kataliza*, *Moje spotkania z Panią profesor Alicją Dorabialską w ostatnich latach jej życia*, *Dramat Zofii Kowalewskiej* (1963) a także wspomnienia – notatki z lat 1947–1983. Obszerne są też materiały dotyczące instytutów, których profesor Świętosławska była współtwórczynią: *Pierwszy polski instytut chemiczny*, *Kronika 1916–1952* (Warszawa 1987), K. Górczyńska, A. Łabudzińska, *Działalność naukowa i współpraca z przemysłem zakładu Fizyki Technicznej, później Analitycznej i Strukturalnej Spektrometrii Stosowanej, z okazji 50-tej rocznicy jego założenia w Instytucie Chemii Przemysłowej. W 75-tą rocznicę powstania Instytutu*; Warszawa 1997–1998. Materiały te pozwalają nie tylko odtworzyć pracę naukową Instytutu, ale także w życie codzienne, atmosferę pracy, stosunki międzyludzkie. W spuściznie znalazły się też drobne teksty wspomnieniowe dotyczące ojca prof. Świętosławskiej, prof. Wojciecha Świętosławskiego (sygn. III-238).

Spuścizna **Eugeniusza Olszewskiego (1911–1994)** (sygn. III-386, ok. 2,50 mb) obejmuje dokumentację jego działalności w centralnych instytucjach naukowo-technicznych, takich jak: Polski Komitet Automatyki (protokoły z lat 1957–1960), Zespół ds. Budownictwa Przemysłowego przy Ministerstwie Szkolnictwa Wyższego (dokumentacja z lat 1951–1952), Główny Urząd Planowania Przestrzennego (referaty, opracowania 1949). Zachowały się też systematycznie gromadzone protokoły posiedzeń i korespondencja Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Budowlanych oraz Polskiego Związku Inżynierów Budowlanych z lat 1946–1955. Szereg dokumentów związanych jest z powojennymi planami odbudowy Warszawy, np. dokumentacja mostu ks. J. Poniatowskiego dla Biura Odbudowy Stolicy (1945–1946), dokumentacja Biura Projektów Szybkiej Kolei Miejskiej „Metroprojekt” (1950–1951), protokoły posiedzeń sądu konkursowego na projekt obudowy tunelu metra w Warszawie (1953). Do tego nurtu działalności prof. E. Olszewskiego należy też chyba zaliczyć dokumentację wyspecjalizowanych agend PAN: Stacji Naukowo-Badawczej PAN na terenie PKiN (1953) oraz Komitetu dla Spraw Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego przy Prezydium PAN (1956–1960).

W materiałach prof. Olszewskiego zachowała się też dość kompletna dokumentacja Komitetu Naukoznawstwa PAN, Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN, redakcji Polskiego Słownika Biograficznego, Rady Naukowej Zakładu (następnie Instytutu) Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, Rady Naukowej Biblioteki PAN. Za lata 1960–1965 zachowały się stenogramy, protokoły i korespondencja Rady Naukowej Muzeum Techniki oraz Zarządu Głównego Towarzystwa Wiedzy Powszechnej.

Odrębną grupę stanowią materiały związane z działalnością dydaktyczną na Politechnice Warszawskiej, w ramach Senackiej Komisji Programowej PW (1962–1966), w Radzie Naukowej Instytutu Nauk Ekonomicznych i Społecznych PW (1977–1978). Z działalnością dydaktyczną na Uniwersytecie Warszawskim związane są programy zajęć i wykładów, notatki do wykładów z zakresu historii kultury i naukoznawstwa (1959–1980).

Spuściznę uzupełniają materiały żony profesora Olszewskiego, Barbary Prószyńskiej, dziennikarki. Są to przede wszystkim serwisy informacyjne agencji prasowych z lat 1950–1970.

Część swych materiałów archiwalnych przekazał do A PAN profesor **Mieczysław Wrzosek** (sygn. III-383, ok. 2,80 mb). Obejmują one materiały warsztatowe do pracy o polskich korpusach wojskowych w Rosji, odpisy dokumentów dot. sprawy polskiej podczas I wojny światowej z archiwów austriackich (głównie Haus-, Hof- und Staatsarchiv) i lwowskich oraz materiały warsztatowe dot. powstań śląskich. Znalazły się tu także materiały działalności dydaktycznej na Uniwersytecie w Białymstoku, recenzje oraz opinie o dorobku naukowym osób trzecich. Zespół ten jest systematycznie poszerzany przez prof. Wrzoska.

Materiały **Tadeusza Dobrzeńskiego (1914–1999)** (sygn. III-380, ok. 0,50 mb) obejmują bogatą kolekcję prac z zakresu historii sztuki (autorów polskich i obcych), dedykowanych twórcy spuścizny, a także zgromadzone przez Dobrzeńskiego materiały ikonograficzne do tematu „Pieta” oraz polskich Hodegetrii.

Materiały **Marii Grzegorzewskiej (1888–1967)** (sygn. III-379, ok. 0, 10 mb) wydzielone zostały ze spuścizny jej współpracownicy, prof. Janiny Doroszewskiej (sygn. III-333). Oprócz nielicznych prac (*Wyobrażenia zastępcze jako jedna ze swoistych form kompensacji w przystosowywaniu się głuchych do świata słyszących; Analiza podstawowych założeń metodycznych w szkolnictwie specjalnym z punktu widzenia rehabilitacji społecznej; Fizjologiczne podłoże nieprawidłowości psychicznych; Syntetyczne zestawienie swoistości pracy pedagogiki specjalnej; Uzasadnienie w świetle nauki Pawłowa wartości rewalidacyjnych metody pracy w szkole specjalnej; Przykład lekcji w II klasie prowadzonej metodą ośrodków pracy; Cechy wyodrębniające dzieci szkoły specjalnej*) znalazły się tu luźne wspomnienia o Grzegorzewskiej, jej przemówienia okolicznościowe, dokumenty związane z działalnością w Instytucie Pedagogiki Specjalnej oraz listy Marii Grzegorzewskiej do Janiny Doroszewskiej z lat 1911–1919 i 1948–1964.

Spuścizna **Bronisława Kuchowicza (1932–1978)** przekazana została przez Centrum Astronomiczne im. M. Kopernika PAN. Materiały te (sygn. III-384, ok. 0,60 mb) obejmują przede wszystkim korespondencję naukową z lat 1965–1977, życiorysy i notatki z okresu studiów.

W 2003 r. wpłynęły też do Archiwum PAN drobne uzupełnienia do już przechowywanych tu spuścizn I. Biezuńskiej-Małowist (materiały dotyczące pracy na UW), inż. Jana Dąbrowskiego (wspomnienia *Etapy*), Waldemara Dońca (*3 Łódzka Drużyna Harcerzy w okresie II wojny światowej 1939–1945*), K. Koranyniego (bibliografia prac), M. Orłowicza (dokumentacja wycieczek krajoznawczych) czy M. Wolfkego (materiały biograficzne). Dla historyka nauki interesujące mogą być kopie dokumentacji związanej z nadawaniem w XVIII w. członkostwa Berlińskiej Akademii Nauk Polakom (m. in. królowi Stanisławowi Augustowi).

Oddział w Poznaniu Archiwum PAN przyjął w minionym roku jedynie niewielkie uzupełnienia do już przechowywanych tu spuścizn. Wpłynęły m. in. materiały o charakterze biograficznym prof. Augusta Zierhoffera (geografia), prof. Aleksandry Smockiewiczowej (chemia), prof. Józefa Witkowskiego (astronomia) i prof. Witolda Jakóbczyka. Ponadto wpłynęły materiały prof. Michała Ćwirko-Godyckiego (antropologia) oraz kolekcja fotografii ze zjazdów historyków polskich.